

21. YÜZYILA DOĞRU AVRASYA'DA YENİ YAPILANMA ÇİN VE JAPONYA'NIN ORTA ASYA STRATEJİLERİ VE DOĞU TİMOR - PAKİSTAN - ERMENİSTAN'DA YAŞANAN GELİŞMELER

Kaan Ögüt

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığının Türkiye'nin ve diğer tüm Türk milletlerinin dünyadaki ağırlığını arttıracakı görülmektedir. Gözden uzak tutulmaması gereken nokta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ni çevreleyen coğrafyada bulunan diğer ülkelerdir. İşte bu yüzden Türkiye'nin Orta Asya ile arasında bulunan İran, Pakistan ve Afganistan'ı dikkatle ele alması, yine Orta Asya ile yakından ilgilenen İsrail ve Japonya'ya yönelik planlar yapması, Asya'nın, büyük güçleri Rusya, Çin ve Hindistan'la ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Doğal olarak Türkiye'nin bu sayılan ülkelerin çoğu ile sorunları vardır. Kemalist bakış açısıyla baktığımızda Türkiye'nin hem bu sayılan ülkelerle işbirliği içinde ve dış emperyalist güçleri bölgeden uzak tutucu bir yaklaşım sergilemesi, hem de bu ülkelere karşı elinde güçlü kozlar bulundurması gerekir. Mustafa Kemal SSCB ile antiemperyalist bir ittifaka girdiğinde bile Ruslar'ın Anadolu üzerindeki planlarının hiç değişmediğini gayet iyi biliyordu. Bu yüzden Batı ile ilişkilerini hiçbir zaman koparmadı ve SSCB'yi güneyden kuşatan İran ve Afganistan'la iyi ilişkiler kurarak hem Rusya'ya karşı bir koz elde etmiş oldu hem de Orta Asya Türkleri ile bağlantı kurabileceği bir kapı açmış oldu. Kemalist dış politika stratejisinin temeli ulusal çıkar ve bölgesel barıştır. Böyle dinamik her an yenilenmesi gereken bir strateji oluşturabilmek Amerikan'cı, Rusya'cı ya da Çin'ci olmaktan çok daha zordur.

Bugün ABD, Suudi Arabistan ve Körfez Şeyhlikleri ile ilişkileri sayesinde dünya petrol fiyatlarını belirleme şansına sahiptir. Irak'ın önce Kuveyt'e saldırmasına yeşil ışık yakıp ardından onu dünyadan tecrit etmek ve petrol ambargosu uygulamak yoluyla ABD fiyat belirleme gücünü sağlamlaştırdı. Şu anda dünyada petrol açığı bulunmaması ve daha fazla petrolün fiyatları düşürme olasılığı kendi petrolünü zaten kendi üretebilen ABD için Kafkas ve Hazar petrolünü yaşamsal olmaktan çıkarıyor. Başka bir deyişle bölge petrolünün dünya pazarlarına çıkması Rusya, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Çin ve Japonya için yaşamsal önemde olmasına rağmen ABD için birincil öncelik taşımamakta hatta fiyatları düşürebileceği için fazla istenmemektedir. ABD herşeyden önce böyle büyük bir potansiyelin kendi denetimi dışında hayata geçmesini istemiyor. Çünkü bu durum Rusya'yı yeniden dünya sahnesine güçlü bir aktör olarak dönmesini sağlayabilir. Bunun yanında bölge petrolünü kendileri için yaşamsal bir seçenek olarak gören Çin'i ve Japonya'yı da bu şekilde kontrol etmek istiyor. Bu iddialarımızı **Emin Gürses** de destekliyor. *"Moskova, dünya petrol piyasasında önemli bir yer edinme hesaplarını Kuzey Kafkasya'daki gelişmelerden sonra yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır. Dünya petrol üretiminin günlük 28 milyon varil civarında olduğu günümüzde bu rakamın belirli bir düzeyde devam ettirilmesi petrol tekelleri için elzemdir. Aksi takdirde sermaye transferi için çok önemli bir ürün olan petrolden elde edilen gelirlerinde kayıp kaçınılmaz olacaktır. ABD ve uluslararası tekeller dünya petrol üretimini ve fiyatını belirlemede zorlanmamaktadır. Moskova, petrol ve doğalgaz üretimiyle dünya piyasasına girerek ülke ekonomisini darboğazdan çıkarabilmek hesaplarını yapmaktadır. Fakat ABD'nin hesabı, Hazar havzası petrolünün dünya piyasalarına ulaşmasını elden geldiğince geciktirmektir. ABD için en kârlı yöntem, var olan petrol üreticisi ülkelerin üretimiyle dünya piyasalarını kontrol etmektir. Arap ülkeleri başta olmak üzere petrol üreten ülkeler zaten doğrudan ya da dolaylı olarak Batı kapitalizmine göbekten bağlıdırlar. Böyle kârlı bir ilişkiye zarar vermek, uluslararası hegemonyayı sürdürmekte olan ABD için risklidir."*¹

Japonya petrol ihtiyacının %90'ını Basra Körfezi'nden sağlıyor. Ve ABD büyük donanma gücü Körfez'den Pasifik'e kadar tüm bölgeyi denetlediği için Japonya kendisine daha güvenli petrol seçenekleri arıyor. Bugün gündeme gelen bir seçenek de petrolün Kazakistan üzerinden Çin'e buradan da Japonya'ya akıtılması olarak belirginleşiyor. Aynı şekilde Körfez bölgesi Çin'in ihtiyacının halihazırda yüzde 50'den fazlasını sağlamaktadır. Asya-Pasifik'te bulunan ABD Yedinci Filosu, herhangi bir anlaşmazlık durumunda Çin'e ambargo, uygulama, petrol sevkiyatını durdurma imkânına sahiptir. Bu yüzden Çin hükümeti enerji ikmal güvenliğini, mümkün olduğunca çeşitlendirerek, temin edebilmek amacıyla Orta Asya ve Rusya ile yeni enerji bağlantıları kurmaya çalışmaktadır. Çin, halen hem kendi hem de Kore ve Japonya'nın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, Kazakistan petrolü ile Türkmen gazının Pasifik Okyanusu'na çıkartılmasını öngören boru hattı projeleri üzerinde çalışmaktadır.

ÇİN'İN PETROL İHTİYACI VE ORTA ASYA STRATEJİSİ: İbrahim Kalkan Çin'in Orta Asya petrollerine ihtiyacını vurguluyor. "Çin'in gelecekte önemli bir enerji darlığı çekeceğini bunu gören Çin'in Kazakistan petrolerinde kendilerine pay aradıklarını ve Orta Asya'da etkin olmak istediklerini bu yüzden de Kazakistan petrolünün Çin Denizi'ne taşıyacak yolun diğerlerine göre pahalı bir seçenek olmasına rağmen bunu stratejik olarak gerekli görmesi halinde yaşama geçmesini sağlayacaktır".² **Mehmet Ögütçü**, Çin'in Orta Asya - petrol stratejisini şöyle anlatıyor. "Bazı Çinli analistlere göre; Orta-Asya, Çin'in jeo-ekonomik sahası içerisindedir. Bu bölgede ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin yoğun mevcudiyet sergilemesi, dünya güçler dengesini yerinden oynattığı için tehdit altında olduğuna inanan Çin bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Nitekim bölgede mevcudiyetini gösterme çabalarının bir parçası olarak Çin Ulusal Petrol Şirketi Batılı rakiplerinin önüne geçerek, Kazakistan'ın Akyubinsk ve Uzen petrol sahalarını ve Türkmenistan'ın doğusundaki bir doğal gaz yatağını sessiz sedasız almayı başardı. Çin Orta Asya politikasını daha derinliğine şekillendirirken İran ve Pakistan ile ekonomik ve askeri bağların geliştirilmesine de önem veriyor. Bu, bir anlamda Hindistan'ı dizginleme stratejisinin de bir parçası. Çin, Avrasya'yı özellikle önümüzdeki yüzyılın başından itibaren siyasi ve ekonomik nedenlerle "hinterland"ı ve "arka bahçesi" olarak görme eğilimindedir. Esasen coğrafi çıkmazının ve tek taraflı Moskova bağımlılığının farkındaki Orta Asya liderliği de Hitay ülkesini Rusya'ya karşı bir dengeleyici güç olarak görme ve iki ülkeyi gereğinde birbirine karşı kullanma yaklaşımında gözükmektedir. Geçtiğimiz yıl eski Çin başbakanı Li Peng, Orta Asya cumhuriyetlerini dolaştı. Sık sık İpek Yolu'nu yeniden canlandırmaktan dem vurdu. Orta Asya petrol ve doğalgazını Sinkiang'daki zengin tarım havzası rezervleriyle birleştirip Çin'in doğu sahillerine boru hatlarıyla taşımaya teklif etti. Bu projeye Japonlar da sıcak bakıyorlar. Nitekim, Mitsubishi bu hattın fizibilite çalışmasını başlattı bile. Şayet bu boru hattı gerçekleştirilir ve Türkmen gazı Çin üzerinden geçirilip, doğu sahillerinden Japonya'ya nakledilebilirse, bu bizim Türkmenistan-Avrupa hattını olumsuz etkileyebilecektir. Çinli üst düzey yetkilileri ile görüşmelerimizde, Türkmenistan ve Kazakistan'dan Çin'in doğu sahillerine petrol ve doğalgaz taşıyacak 6500 kilometrelik boru hattı projesinin ciddi olduğunu öğreniyoruz. Çinliler, söz konusu boru hattının inşası ile ilgili olarak halihazırda bir ön fizibilite incelemesi yapılmakta olduğunu, hattın gerektirdiği yüksek maliyet nedeniyle bu işi üstlenmesi için, yabancı firmalardan oluşan bir konsorsiyum kurulduğunu bildirdiler. Yetkililer, Türkmenlerin benzeri bir doğalgaz boru hattını, aksi istikamette ve İran-Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzatma niyetleri de bulunduğunu, ancak her iki projenin birlikte yaşama şansı olduğunu sanmadıklarını, bu yüzden de hem Japonların hem de kendilerinin Aşka'da Türmenlerle bu konuyu açıklığa kavuşturmak için düzenli görüşmeler yaptıklarını söylediler." ³

Çin Milli Petrol Şirketi (CNPC) Kazakistan'ın ikinci en büyük petrol alanı olan Uzenmunaigaz'ın işletmesinden pay satın aldı. CNPC ayrıca Batı Kazakistan'da bir petrol şirketi olan Aktyubinsk munaigaz'ın da %60'ını 9,5 milyar dolarlık bir anlaşmanın parçası olarak satın aldı. Anlaşmada petrol ve gaz ürünlerinin iki boru hattıyla Orta Asya'dan Çin'e ve İran'a taşınmasını öngören şartlar da yer aldı. Çin'in Sudan, Irak ve Venezuela'da da petrol yatırımları var. Çin'in yakın bölgelere yaptığı yatırımlar sadece petrol açığını kapatmak, enerji kaynaklarının kontrolünü sağlamak için değil, aynı zamanda belki de daha önemlisi Orta Asya ve Ortadoğu'da nüfuz sağlamak ve Jeopolitik oyunda güçlü bir konum sağlamak içindir. Ayrıca petrolü karadan ithal edebilme yeteneğine sahip olmak da, birçok tehlikeye açık olan tanker taşımacılığının risklerini de ortadan kaldırıyor. ⁴

JAPONYA'NIN ORTA ASYA STRATEJİSİ VE TÜRKİYE: Japonya, petrol ihtiyacını ABD'nin kontrolündeki Ortadoğu'dan sağlıyor. Bu tek yanlı bağımlılıktan rahatsız olan Japonya enerji alım seçeneklerini arttırmak istiyor. **Nesrin Sarıahmetoğlu** bu ilgiyi şöyle açıklıyor. "Hazar petroleriyle ilgilenen bir diğer ülke de Japonya'dır. Japon şirketlerinin sadece petrolden pay alınrsa Azerbaycan'la ekonomik ilişkiler kurulabilir açıklamaları Bakü ve Tokyo arasındaki ilişkileri arttırmıştır. 1997'de Bakü ile yapılan görüşmelerde bir sonuç alınamayınca Japon Hükümeti Kafkasya ve Orta Asya ile ilgili bir program kabul etmiştir. Bu program çerçevesinde Japon devleti şirketlere yardımcı olacaktır. Japon hükümeti Azerbaycan'da yerini sağlamlaştırmak için siyasi manevralardan da çekinmemiş uygun koşullarla krediler vermiştir."

⁵ Japonya Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği strateji çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerine de önem veriyor ;bununla ilgili olarak **Hironao Matsutani**'nin söylediklerine bakalım. "Türki Cumhuriyetler, Japonya'nın ihtiyacı olan enerji ve maden kaynakları ile zirai ürünler açısından zengindirler. Öte yandan, bu ülkelerin ekonomik kalkınmaları için gerekli olan teknoloji ve sermaye de Japonya'da vardır. Ancak, bu iki tamamlayıcı unsuru bir araya getirebilmek için

bölgeyi çok yakından tanıyan, kültürüne ve eğilimlerine aşina olan bir başka aracı ülkeye ihtiyaç vardır, bu Türkiye olacaktır. Japonya ile Türkiye, Türki Cumhuriyetlerin gelişmesi için ekonomik ve teknik işbirliğini gerçekleştirmek için yollar aramaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Japonya'nın dış politikasında Türkiye önemli bir yer teşkil etmektedir." ⁶

Yine **Güven Erdal** da Türkiye'nin Japonya'nın stratejisindeki yerine değiniyor. "Petrol ihtiyacının büyük kısmını Ortadoğu'dan alan Japonya tek kaynaktan beslenmenin getirdiği riskleri azaltabilmek için petrol ithal ettiği ülkeleri çeşitlendirmek istiyor. Bu açıdan Rusya'nın bu teklifi Japon şirketleri tarafından olumlu karşılandı. Japonya Asya'dan Avrupa'ya sıçramasında kendisine en büyük desteğin veya engelin Türkiye'den gelebileceğini fark ettiği için Türkiye ile ilişkilerini belli bir düzeyde tutmaya önem veriyor. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile var olan kültürel ve tarihi bağlarının yanı sıra modern ve gelişmiş bir Müslüman ülke olması nedeniyle, Ortadoğu ve Arap yarımadasında etkili olabilecek olan Türkiye'nin Balkanlar'da bulunan Türk nüfusu nedeniyle bölgedeki gücünü de göz önünde bulunduran Japonya, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeyi planlıyor" ⁷ Konuyla ilgili **Erol Manisalı**'nın yorumu ise şöyle; "1997 yazında Japonya, kendi Asya politikasını, oluşturacağını bakanın ağzından açıklamış ve adını da İpek Yolu koymuş. Japon tarafının Asya'da Türk firmaları ile iş yapmak istediği bir gerçek. Türkiye için Asya'da Japonya ile işbirliği çok önemli. Japonya, Avrupa ve Amerika gibi iç ve dış politika sorunlarımıza bulaşmıyor, Türkiye karşıtı lobiler Japonya'da yok. Uzun dönemde, Türkiye'nin çok boyutlu dış ilişkiler dengesinde Japonya'nın da değerlendirilmesi büyük önem taşıyor. Özellikle 1990 sonrasının değişen bölgesel koşulları içinde." ⁸. Japonya Orta Asya'nın iktisadi gelişimine ilgi göstermeye başladı. Burada birinci unsur devlet katında Japon hükümetinin bütün dünyaya geniş bir şekilde aktardığı O.D.A çerçevesinde Orta Asya'ya yaptığı yardımlardır. O.D.A yardımlarının ardından Japon özel sektörü de bu ülkelere girmeye başladılar. Bu bağlamda önemli bir hedef olarak, Orta Asya'daki tabii kaynakların işlenmesi ve Japonya'dan Doğu Asya'ya dağıtılması gibi, karşımıza çıkar. Örneğin 1994'te işlenmeyi bekleyen doğal kaynaklara sahip Kırgızistan, Japon yardımlarından aslan payını aldı. 1995'te Marubeni şirketi 2004'te tamamlanması beklenen Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanacak boru hattında yer alacağını açıkladı. Mitsubishi, ABD'li Exxon ile beraber İpek yolu üzerinden 8200 kilometrelik bir boru hattıyla Türkmenistan'dan Güney Kore'ye doğal gaz taşımayı tasarladı. Nissho, Iwai, ve Kellogg firmaları Özbekistan'dan petrol çıkarma ve geliştirme projeleri üzerinde çalışmaktadır. Japonya Kazakistan'da doğal gaz işleme projesi ve Azeri petrolünün dünyaya dağıtılmasında da rol oynamaktadır. Japon işadamlarının örgütü olan KEIDANREN 1993 yılında Türk işadamlarıyla birlikte bütün Orta Asya ülkelerini kapsayan bir gezi gerçekleştirmiştir. Japonya'ya göre SSCB sonrasında Türkiye ve İran bölgede meydana gelen boşluğu doldurmaktadırlar. Bazı Japon yetkililerin görüşlerine göre SSCB'nin dağılması Japonya'nın ekonomik bir güç olmasının yanında, siyasi bir güç olma imkânı şartlarını sağlamıştır. Bunun gerçekleşeceği akla en yakın bölge Orta Asya ülkelerinin bulunduğu coğrafyadır. ⁹

Almanya'nın Avrupa Birliği'nde yaptığını ekonomik liderliği Japonya'nın tüm Asya'da yapabileceğini söyleyen **Anıl Çeçen** şöyle devam ediyor. "Asya'nın geniş toprakları, büyük nüfusları, zengin yer altı kaynakları, hareketli piyasaları, Japonya önderliğindeki Doğu Asya yapılanmasını 21. yüzyılda daha şanslı kılmaktadır. Çin'in devreye girmesiyle bu yapılanmanın daha da güçleneceğini söylemek mümkün. Böylesine güçlü bir yapılanmayı önlemek isteyen batılı güçlerin yeni Çin-Japon anlaşmazlıkları yaratma senaryoları gündeme gelecektir. Japonya Pasifik yapılanmasında öne geçmek isterken, kendisinden ülke olarak çok büyük olan Kanada, ABD, Çin ve Avustralya ile baş edebilmesi için yeni yayılma alanlarına gereksinimi vardır. Japonya Asya kıtasındaki eski sömürgelerine geri dönmek isteyecektir. Japonlar son yıllarda yaptıkları tarih araştırmaları ile Moğolistan'dan geldiklerini sosyolojik araştırmalarla da Moğollarla akraba olduklarını ifade etmektedirler. İki milyonluk nüfusu ile iki milyon kilometre karelik Moğolistan Japonya için Kara ülkesi açığını kapatmak açısından önemli bir seçenek olarak gündeme gelmektedir. Son zamanlarda Japon şirketlerinin giderek artan oranda Moğolistan'da iş ve ihale almaları da bu durumu doğrulamaktadır. Mançurya'nın Çin sınırları içinde kaldığı dikkate alınırsa Japonya'nın ya Moğolistan ya da kuzeyinde yer alan Doğu Asya bölgesinde bir yapılanmaya gireceği görülüyor. Bugün Rusya'nın denetiminde olan Doğu Asya toprakları yarın ekonomik olarak Japonya'nın üstünlüğüne kayabilir. Brzezinski bu durumu şimdiden gördüğü için Rusya federasyonunun üç bölüneceğini ve Sibirya ile beraber Doğu Asya Cumhuriyeti adı altında yeni bir devletin kurulacağını dile getirmektedir. Japonya kendisine ikinci bir genişleme alanı olarak Amerika kıtasının güneyini ve pilot bölge olarak

Peru'yu seçmiştir. Japonya, Peru'nun Japon asıllı devlet başkanını desteklediği gibi ülke ekonomisini de ele geçirmektedir. Amerika kıtasını güneyden çevirmesi ve Peru gibi Pasifik'te kıyısı olan büyük bir ülkeyi partner seçmesi, dikkatli hazırlanmış bir strateji olarak göze çarpmaktadır. İspanyol asıllı Latin Amerika halkının, Kuzeyin Anglosaksonlarına uzaklığı düşünüldüğünde Japonya'nın ABD ile rekabetinde bu durumdan yararlanmak istediği anlaşılmaktadır. Bugünkü Japonya'nın birkaç misli bir alan Japonlarca satın alınmıştır." ¹⁰

Japonya'nın ekonomik yönden çok güçlü bir ülke olmasına, büyük sermaye ve dış ticaret fazlasına sahip olmasına rağmen kendisine özgü bir jeostrateji geliştirdiğini ve bu noktada geniş kara ülkesi gibi artık 21. yüzyılda geçerliliğini yitirdiği sanılan kavramlarla düşündüğünü görüyoruz. Demek ki ekonomi ve jeopolitik ancak bir arada değerlendirildiğinde anlam taşıyor. Japonya'nın Asya'ya yönelişi ilgili farklı bir yorum da **Aytunç Altındal**'dan geliyor; "Çin ve Rusya karşısında Moğolistan Batı'nın askeri ve finans çevrelerince özellikle Japonya'nın hareket ve denetimi altına sokulmaya çalışılmaktadır. ABD'nin ve Japonya'nın hedefi 2000'li yıllarda Çin'in ve Rusya'nın karşısında irredentist girişimleriyle agresifliğe itilebilecek bir Moğolistan yaratmaktır". ¹¹ Çin ve Japonya'nın Orta Asya'ya ilgileri Türkiye'yi zaten 21. yüzyılın belirleyici güçlerinden olacak bu ülkeleri daha iyi analiz etmeye zorlamaktadır. Son aylarda Avrasya ve Asya'da ilginç gelişmeler yaşanmaya başlandı. Olayların kendilerine özgü iç dinamikleri yanında belirleyici gücün yine ABD'nin Asya'yı denetleme isteği olduğu görülüyor. Doğu - Timor, Pakistan ve Ermenistan'da yaşanan olayları çözümleyebilmek için ciddi analizlere gerek var.

ENDONEZYA - DOĞU TİMOR PETROL DOĞALGAZ VE JEOSTRATEJİ: Doğu Timor sorunu ile ilgili görüşlerin eksik kalan yönü bölgenin doğal kaynakları ve jeopolitik önemi. **Hakan Yiğit** Timor'da yaşananların bu boyutunu şöyle anlatıyor. "Doğu Timor'u kana bulayan "iç" savaş, yalnızca Endonezya'nın değil, Güneydoğu Asya'nın da dengelerini tehdit ediyor. Ama sorun, iç siyasetten kaynaklanmıyor: Doğu Timor'un zengin petrol ve doğal gaz kaynakları, başta Avustralya olmak üzere İngiltere ve ABD'yi yakından ilgilendiriyor!" ¹² Avustralya, Doğu Timor özgürlük hareketinin lideri Gusmao'ya verdiği destekle Doğu Timor'un Endonezya'dan ayrılması durumunda bölgedeki petrol üzerinde büyük haklara sahip olacak. Endonezya bölgede kendi ulusal çıkarlarına uygun bir dış politika izlerken Asya Krizi ve karşılaştığı ekonomik yaptırımlar sonrasında artık Doğu Timor'dan vazgeçmiş görülüyor. Yugoslavya ve Irak'ın başına gelenlerden sonra Endonezya örneği de uluslararası büyük güçlerin ekonomik, askeri ve jeopolitik unsurları nasıl birarada kullandıklarını gösteriyor. ABD, Avustralya, Fransa, İtalya, İngiltere, Kanada gibi pek çok ülke Endonezya'ya ekonomik ambargo uygulamaya başladılar. IMF ise Endonezya ile yaptığı 60 milyar dolarlık anlaşmanın ilk bölümünü serbest bırakacağı gün projeyi askıya aldı. Avustralya Endonezya ilişkileri gerginleşmiş durumda Avustralya'nın tutumunu hem Malezya gibi ülkeler hem de kendi kamuoyu eleştiriyor. Bölgede petrol ve doğalgaz yataklarının bulunmasından sonra Portekiz de bölgeye geri dönmeyi amaçlıyor. ABD kendi kıtasında tam hakimiyetini sağladıktan sonra şimdi Avrasya'da stratejik bölgeleri Kosova, Kuzey Irak örneklerinde olduğu gibi denetimi altına almaya çalışıyor. Doğu Timor'un bağımsız bir devlet olması sağlandıktan sonra petrol ve doğalgaz yatakları Amerikan, İngiliz ve Avustralyalı şirketlerin öncülüğünde çokuluslu şirketlerce işletilecek. Hatta belki de adada ABD ve Avustralya askeri bir üs de kuracaklar. Böyle bir askeri üs sayesinde ABD'nin Çin'i denetleyebileceği bir argümana daha sahip olacağına da dikkat etmek gerekiyor. Daha önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi ABD'nin 21. yüzyıldaki stratejisi Çin'i etkisizleştirmek ve Avrasya'da kendisine karşı oluşabilecek ittifaklara izin vermemek. Endonezya'nın jeopolitik konumunu **Özcan Buze** şöyle değerlendiriyor "ABD'nin yeni dünya düzeni projesinde Asya-Pasifik bölgesi büyük önem taşıyor. Hint Okyanusu ile Pasifik okyanusu arasındaki kapı olan Endonezya'nın bu proje için ne kadar önemli olduğunu anlatmaya gerek yok. Doğu Timor sorunu ise bu ülkenin ayrılıkçılık tehdidiyle terbiye edilmesinin klasik örneklerinden birini oluşturuyor. Burada batı kuklası bağımsız br devletin güçlenen Endonezya ile başa çıkmakta daha etkili olabileceği hesabı yapıldı. ABD üsleri kurulmuş bir Doğu Timor, bölgenin kontrolü açısından daha elverişli görüldü." ¹³ Doğu Timor söz konusu olduğunda soğuk savaş sonrası değişen dengelere de önemli bir örnek olduğu görülüyor. Doğu Timor 1975'te Portekiz'in çekilmesiyle bağımsızlığını sağlamıştı ama yine aynı yıl Endonezya ordusu Doğu Timor'a girerek kendisine bağladı. O dönemde Doğu Timor'da komünistlerin güçleneceğinden çekinen ABD ve Avustralya Endonezya'ya göz yummuşlar; bugün ise Doğu Timor'un bağımsızlığına destek veriyorlar. **Emin Gürses**'in konuyla ilgili yorumu ise şöyle; "Bu küçük adanın bağımsızlığı için ABD ve bazı müttefiklerinin bu kadar çaba harcamalarının arkasında 'askeri olarak bir yerde varsanız, siyasal ve ekonomik olarak orada etkinliğinizi sürdürürsünüz' anlayışı yatmaktadır.

Endonezya'nın genişletilmiş otonomi talebi desteklenmiş olsaydı, şimdiki bu çatışmalar yaşanmazdı. Jakarta yönetimi bunu halkına, askeri kanada ve Doğu Timor'daki ayrılık karşıtı güçlere anlatabilirdi. Fakat ABD ve bazı müttefiklerin istediği genişletilmiş otonomi değildi. Çünkü genişletilmiş otonomi Doğu Timor halkı tarafından kabul edilseydi, ABD ve müttefiklerinin bölgeye müdahalesi mümkün olamazdı. Ayrılıkçıların kazanması ile Jakarta yönetimi zor durumda bırakılmıştır. Jakarta yönetimi tuzağa düşürülmüştür. ABD'nin de istediği buydu. Çatışmalar, müdahale ve bölgeye yerleşerek burasını bir ekonomik, askeri bölgesel üs haline getirmek için gerekliydi.”¹⁴

Bu arada yaşanan yeni gelişmeler Asya'da ABD karşıtı işbirliklerinin de gündemde olduğunu gösteriyor nitekim Endonezya'da Ekim ayı içinde Cumhurbaşkanı seçilen Abdurrahman Vahit'in Hindistan, Çin ve Endonezya arasında bir ittifak kurulmasından yana olduğu biliniyor. Endonezya son dönemlerde Çin'den silah ve yedek parça da alıyor. Endonezya'nın üzerindeki batı baskısını Çin'le dengelediği görülüyor.

PAKİSTAN'DAKİ DARBENİN JEOPOLİTİK ANLAMI: Pakistan'da yaşanan askeri darbenin pek çok boyutu var. Öncelikle ABD, Pervez Müşerref'e karşı bir konum almakla ve demokrasiye geçilmesini IMF aracılığıyla zorlamakla birlikte devrik Navaz Şerif'e de destek vermedi. Navaz Şerif ABD'nin tüm karşı koyuşlarına rağmen Çin ile nükleer ilişkisini sürdürmüştü. Müşerref'in Pakistan'ın geleneksel politikası olan Afganistan ve Keşmir'de islamcı silahlı grupları destekleme politikasından uzaklaşacağı ve hatta Hindistan'la çatışmalara son vereceği yönünde işaretler var. Yine Pakistan'ın Çin'le yakınlaşmayı sürdürebileceği görülüyor. Pervez Müşerref Atatürk'ten etkilendiğini söyleyince Pakistan'daki islamcı kesimler Pakistan'a Kemalizmin gelmesine izin vermeyeceğiz diye tepki gösterdiler. Yine ABD ve Pakistan tarafından desteklenen ve Orta Asya ülkelerinde ve Kafkasya'da son zamanlarda görülen radikal islamcı hareketlerin içinde yer alan Afganistan'daki Taliban hareketi de Müşerref'in gelmesiyle Pakistan'la ilişkilerinin soğuduğu yönünde. Pakistan'ın Taliban'a verdiği desteği çekmesi, Pakistan'ın Rusya ve ve hatta İran ile ilişkilerini olumlu yönde etkileyecektir. Gelişmenin Rusya - Çin ve Hindistan arasındaki gelişen ilişkileri de olumlu etkilemesi beklenebilir. Pakistan'daki gelişmeleri farklı bir şekilde değerlendiren **Ardan Zentürk** şunları söylüyor. *“Tablonun bütünü görmek zorundayız...Bu coğrafyada, Mustafa Kemal geleneklerinin ne olduğunu, "Kemalizm" olarak özetlenen hareketin, yakın gelecekte bu bölgede üstleneceği rolleri bilerek görüşleri oluşturmak zorundayız...Mustafa Kemal, tarihin bu dönüm noktasında, ilk kez, Anadolu coğrafyasının dışına çıkmış ve dünya açısından çok stratejik önemde bir bölgenin yeniden düzenlenmesinde büyük rol oynayacak bir kavramdır. Son üç yılda, Haydar Aliyev, Saparmurat Türkmenbaşı, İslam Kerimov, Askar Akaev ve Nursultan Nazarbayev, zaman zaman yaptıkları çıkışlarla bizi yanıltmadılar.Fakat Pakistan'daki General Müşerref'in, ilk günden bu yana vermekte olduğu işaretler, biliniz ki, bu satırların yazarını bile şaşırtacak boyuttadır...”¹⁵*

ERMENİSTAN'DA MECLİS BASKINI, KAFKASYA'DA RUSYA-ABD SAVAŞI: Ermenistan'da yaşanan parlamento baskınıyla bir anlamda Rusya'nın Güney Kafkasya'da hâ lâ etkin olmaya çabaladığı görüldü. ABD'nin Kafkasya'yı denetleme ve hatta NATO ile bütünleştirme çabaları Rusya'nın bölgeye müdahalesini arttırıyor. Gürcistan gibi NATO'ya girme isteklerini açıkça ifade eden ülkeler de yine Rusya ile karşı karşıya geliyor. Genel bir değerlendirmede Gürcistan'ın bölgeye NATO'yu sokma isteği bir anlamda emperyalizmin bölgeye girmesi olarak değerlendirilebilir. Ama öte yandan Rusya'nın Gürcistan üzerine uyguladığı baskıları da unutmamak gerekir. ABD'nin de desteklediği Karabağ sorununun çözülmesi yönündeki gelişmelerin bölgedeki etkinliğinin azalmasına neden olacağına düşünen Rusya'nın Ermenistan'daki bu olaylarda rol oynamış olma olasılığı yüksek. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki bir barış antlaşması petrol boru hatları için de bir güvence ve işbirliği ortamı yaratacaktır; bu ise Rusya'nın bölgeden dışlanmasına neden olacaktır. *“Bölgeden dışlanabileceğinden korkan Moskova, buradaki radikal milliyetçilerin barış karşıtı çabalarının başarıya ulaşmasından fayda ummaktadır. Petrol boru hatları konusunda nihai kararın verilmesi aşamasında Moskova, Bakû-Ceyhan boru hattı üzerindeki istikrarsızlığın kendi projelerine desteği arttıracığını ummaktadır. Petrol boru hattının Ermenistan üzerinden geçmesi halinde ise hem mesafe kılacak ve maliyet düşecek, hem de Ermenistan önemli bir gelir sağlayacaktır. Batı ile ekonomik ve güvenlik alanındaki olumlu ilişkiler Erivan'ı Moskova'dan uzaklaştıracaktır.”¹⁶* Ermenistan'da yaşananları Ardan Zentürk şöyle yorumluyor; *“Bu arada, işbaşına geldiği günden bu yana ısrarla, "Mustafa Kemal'in yolunda" olduğunu söyleyen Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ile Ermenistan lideri Robert Koçaryan,*

arkalarına Türkiye'nin "gölgesini" de alıp, kendi ulusların çıkarları doğrultusunda bir adım atmaya kalktıkları anda Erivan'da neler yaşandı hep beraber gördük... Türkiye, sosyo-ekonomik açıdan gücünü koruyup, siyasal istikrarını bir şekilde sağlayarak ulusal stratejilerinde diretirse, yakın bir gelecekte yaşanacak bu "düzenlemeyi", Mustafa Kemal Atatürk'ten ilhamını alan çağdaş bir yapılanma gerçekleştirecektir...Türkiye, bu "Büyük Oyun"da zaafiyete girdiği anda, Washington'dakiler başta, tüm önemli başkentlerdeki "Yeşil Kuşak" teorisyenlerinin sevinç çılgınlıkları ortalığı dolduracaktır... "İlimli İslam" olarak adlandırılan "yeni piyonların" devreye sokulması kesinleşir...".¹⁷ Türkiye'nin bu sorunlu bölgeye yakın olması gelişmelerden etkilenmesine neden oluyor ama öte yandan Türkiye'nin geleceği bu bölgenin geleceği ile yakından ilişkili. Artık Avrupa ve ABD kaynaklı koşullanmalar yerine bölgesel dengeleri gözetken Kemalist yaklaşımlar ve Kemalist stratejiler geliştirmenin zamanıdır.

Kaynakça

- 1- Gürses, E., Rusya Nereye, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1999
- 2- Kalkan, İ., Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, 1998
- 3- Öğütçü, M., Geleceğimiz Asya'da mı?, Milliyet Yayınları, 1999
- 4- Galloway, C., Çin'in Ekonomik İhtiyaç ve Politik Çıkar Sağlama...., Jeoekonomi Dergisi, sayı:1 ilkbahar 1999
- 5- Sariahmetoğlu, N., Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, 1998
- 6- Matsutani, H., Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye, Bağlam Yayınevi, 1995
- 7- Erdal, G.,Samuray Sam Amca'nın Tahtını İstiyor, Bilgi Yayınevi, Şubat 1999
- 8- Manisalı, E., Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye, Cumhuriyet Yayınları 1998
- 9- Esenbel, S., Japonya'nın Kafkasya ve Orta Asya ile İlgili Ekonomi Stratejileri, Yeni Türkiye, sayı:16, 1997
- 10- Çeçen, A., Yirmibirinci Yüzyılda Japonya, Avrasya Dosyası Dergisi, cilt:5, sayı:2, yaz 1999
- 11- Altındal, A., Almati Bakü Hattı ve İrredentizm, Yeni Türkiye, sayı: 15, 1997
- 12- Yiğit, H., Katliamın Asıl Sebebi Petrol, NTV MAG, Kasım 1999
- 13- Buze, Ö., Endonezya Dersleri, Aydınlık Dergisi, 5 Eylül 1999
- 14- Gürses, E., Birleşmiş Milletler ve Doğu Timor, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1999
- 15- Zentürk, A., Bölgesel Alarm, Dünya Gazetesi, 26 Ekim 1999
- 16- Gürses, E., Ermenistan, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1999
- 17- Zentürk, A., Satrançta Yeni Piyon, Dünya Gazetesi, 2 Kasım 1999